for 34 yer he was in travelyng

"And this knyght wente of Ingelond and passid the see the yer of Our Lord 1332 and passid thorgh many londes, contreis, and iles, and compiled this book and let write hit the yer of Our Lord 1366, at 34 yer after that he wente out of his contré, for 34 yer he was in travelyng"

Deze plek, bedenkt Mandeville zich, is een stilgevallen worstelpartij. Daken als knokige ledematen, raamkozijnen als scheve tanden, gutsend zweet en een skyline die uit de kom is. Heel anders dan de tekening die de tweeling met gedeeld lichaam aan het maken is. In bibberende lijnen tekenen ze een angstaanjagende stad, waar de poorten dikker zijn dan de daken. Onzin, denkt hij. Hij begint ostentatief de contouren van het Heilige Land te schetsen zoals hij die ziet: donzige kleuren, maar vooral een plek die al knokkend tot stand kwam, zoals alle goede dingen. De tweeling spreekt in een taal die hij niet verstaat. Hij veegt het stof van zijn broek, staat op en vraagt waar ze vandaan komen. Ze fronsen en kijken weg. Het zij maar zo, denkt Mandeville, en hij schopt tegen een steentje. Of valt het steentje op hem? Hij schrikt wakker en kijkt recht in de ogen van Hugo, de kraai die zich bij hen heeft gevestigd en hem soms wekt door verzamelde objecten uit zijn bek te laten vallen. Mandeville probeert het als een teken van liefde te zien. Maar ditmaal komt het ongelegen – met brede armbewegingen jaagt hij Hugo weg.

'Ik heb Jeruzalem gezien!' roept hij, naar niemand in het bijzonder. En dan nog eens, luider. Hij blijft het roepen, uitgelaten, tot zijn vrouw – die al veel eerder wakker was en net terugkomt van de markt – hem met grote ogen aankijkt en aandringt dat hij het meteen opschrijft, zodat hij niets vergeet van wat hij zag. Of, denkt zij, zodat hij even zwijgt, want zij heeft zelf nog een manuscript af te werken. En dat lukt niet zo goed met een brullende ega op de achtergrond.

Ze zetten zich samen aan tafel. Met potige handen werkt hij aan zijn *Mémoires*, zij aan een gedichtencyclus over het repetitieve karakter van huishoudelijke arbeid. Hij bedankt haar. Ze schrijven verder. Licht valt op hun glimmend grijze haar – het lijkt op de zee, denkt Hugo, waarna hij verzinkt in gedachten over alle zeeën die hij ooit zag. Dat zijn er meer dan Mandeville, dat weet hij zeker.

***

Dit is het jaar 1356. Of 1321. Of 1298. Niemand weet het zeker. De exacte publicatiedatum van *The Travels of Sir Mandeville* is tot op heden onbekend. Er zijn nog meer vragen over de ontstaansgeschiedenis van het boek: in welke taal werd het oorspronkelijk geschreven? Wie was John Mandeville eigenlijk? Zijn eigen verklaring – dat hij een Engelse ridder was die 34 jaar rondreisde – is hoogstwaarschijnlijk fictief. Het boek is een literaire pastiche, opgebouwd uit tientallen bestaande bronnen. Wat Mandeville van het Oosten 'onthoudt', is grotendeels geleend werk, zoals onderzoekers aantoonden.

Binnen het academisch debat is veel geschreven over de manier waarop Mandeville de wereld en 'de Ander' beschrijft. Het werk is zowel vooruitstrevend voor zijn tijd – door zijn, voor die tijd ongewone, nederige open blik en tolerantie – als niet los te zien van racistische denkbeelden die de plak zwaaiden in middeleeuwse europa, en verder kristalliseerden in het geweld van imperialisme en kolonialisme.

Warre Mulder grijpt Mandevilles werk aan om, al beeldend en bouwend, stil te staan bij de reikwijdte van verhalen en verbeelding. Mandeville mag dan geen nauwkeurige reiziger zijn geweest, hij verzamelde verhalen – en daarmee ook blikken: blikken uit de middeleeuwen, op mensen en plaatsen die men vaak alleen uit verhalen kende. Mulder zet dat

gesprek voort. Zijn bonte beelden bouwen voort op de collagepersonages van Mandeville. Ze zijn geen mimetische weergaves: wie de oorspronkelijke tekst erop naslaat, merkt dat Mulders beelden afwijken van de beschrijvingen. Hij verbeeldde ze verder.

De onderstaande tekst geeft een stem aan de beelden van Mulder. In plaats van het ik-perspectief waarmee 'Mandeville' zijn relaas schreef, kiest deze tekst voor het perspectief van de door Mandeville beschreven Ander – een ontmoeting omgedraaid.

***

"Ethiope, a gret lond"

Je zou het misschien niet zeggen, maar de grootste uitdaging waarvoor hij – en in zijn kielzog het hele vorstendom – zich gesteld ziet, is toerisme. Neem nu die praatgrage Engelsman, die maar bleef herhalen hoe geweldig hij het hier vond. *A gret lond*, zei hij, alsof het vanzelf sprak dat iedereen op deze platte planeet Engels kon. Hij had hem met open armen ontvangen, zoals het hoorde: handen in de lucht, neus naar de hemel. Zo begroetten ze elke bezoeker. Aan hun kant was het protocol keurig gevolgd. De toerist arriveerde met een vermoeide ezel en proviand uit het noorden. Na een nacht slaap, waarin hij naar verluidt elke gazel in de omtrek wakker hield, trok hij eropuit. In de dagen die volgden, begonnen de klachten binnen te druppelen bij de vorst. De toerist zou zich hebben vergaapt aan iemands voet. Hij zou water hebben gedronken dat niet voor consumptie bedoeld was. En: hij sprak hen nooit aan. Toen de vorst een gesprek wou aanknopen, zag hij dat de Engelsman al was vertrokken. Hij kon net nog een grijs stipje zien, de trage ezel.

"These men lyven with the smel and savour of wild apples"

'De mens', zegt Graz, is een kort leven beschoren. 'Ga eens na hoeveel ze nodig hebben om voort te leven, laat staan om enige vorm van geluk te ervaren. Wij hebben aan grassprieten genoeg.'

'Aan gras en aan elkaar', valt zijn man hem in de rede. Ze knikken. Zonder elkaar zouden ze niemand hebben gehad om aan te vertellen dat er een mens was toegestuikt, met een uitpuilende zak en vieze baard, het gras van zijn kleren afkloppend. Demonstratief nam hij een blad papier, een ganzenveer en een potje inkt. Hij staarde naar Graz 1 en Graz 2 en begon driftig te schrijven. Ze schoven hem een appel toe, ook suiker hadden zij niet nodig maar die behaarde man met literaire grootheidswaanzin, die zou eens wat glucose kunnen gebruiken.

"And som sayn that in the ile of Lango is Ypocrasis doughter in maner of a dragon that is a hundred foot long, as men seyn, for I have hit nought seye."

Haar hele jeugd lag ze in de schijnwerpers. Ze moest slank en lenig en zwijgzaam zijn, alsof ook zij het jammer vond dat ze een vrouw was en geen standbeeld. Met zo'n bekende vader kon het niet anders, zeiden mensen terwijl ze hun schouders ophieven en hiermee het gesprek wilden afsluiten. Aan die bekende vader had ze niets. Hij had haar pas werkelijk aangekeken nadat ze uit protest haar haar had afgeschoren, de blonde lokken waaiden weg, en juist dan druppelde er bloed langs haar dijen. 'Hysterisch', riep hij uit en hij rende naar zijn werkkamer om snel te beschrijven hoe baarmoeders onbetrouwbaarheid brouwen, 'hysterie', noemt hij die conditie, en hij denkt aan zijn dochter, zijn vrouw, en eigenlijk alle vrouwen die ooit het woord 'maar' hebben gebruikt in zijn bijzijn.

Sinds ze verbannen is naar dat eiland krijgt ze veel brieven van mensen die een lok haar mee opsturen. Ook zij lieten hun lokken vallen, en hiermee vaak ook hun gezin. Triest werd ze ervan. Ze kreeg ook nare brieven, van mannen die haar 'vanalles wilden vertellen', gezien ze 'daar zo eenzaam moest zijn op het eiland'. Een van de afzenders van die brieven was

ene John Mandeville. Toen het haar allemaal teveel werd, tekende ze een draak die vuur spuwde en daarop plakte ze een lok haar, en dat stuurde ze op aan die Mandeville. Hij heeft haar nooit meer iets opgestuurd.

"In that lond beth
trees that bereth wolle as hit were of sheep, of which they make hem clothis"

Ze had hem gewaarschuwd, meermaals. Toch dacht hij eraan te kunnen ontkomen, de trektocht naar de mekkerende katoenstruiken. Tijdens een spelletje 'wie kan het best een ridder nadoen' had hij zijn nieuwe trui gescheurd aan een dikke stekelige steen. 'Als er iets gebeurt met je trui dan zorg je zelf voor een nieuwe', dat had zijn moeder gezegd, en hij had meewarig geknikt, en nu ligt voor hem een veld vol blatende struiken waar af en toe wat katoenplukjes uit komen. Een hele kom moet hij ermee vullen. Aan de zon te zien is het middag, en dat hebben de schapen er ook van gemaakt want ze zijn vooral aan het kuieren en weinig katoen aan het maken. Plots hoort hij een ezel, en vervolgens het gehijg van een man. Hij draagt kledij waar zilverdraad omheen is gewikkeld, en waarop de initialen J.M. prijken. Ze zwaaien, mislukte ridders onder elkaar.

"relikes"

Hij kijkt naar het schuim dat telkens lijkt te reiken naar een punt waar het niet aan kan om dan genadeloos neer te zakken, met de golven, terug de zee in. Er zijn al drie weken geen schepen aangemeerd. Vandaag zou het moeten gebeuren. Wat heb je aan een relikwie-houder zonder relikwie?

Gisterenavond in de taverne was hij in een gesprek verwikkeld geraakt met John. Die had gezegd dat het vast om iets zou gaan van een heilige hier ver vandaan. En net zoals alles wat John zegt, was dat ook weer de aanleiding om het te hebben over Jeruzalem. Hij had hem laten uitpraten, hoorde hem stiekem wel graag vertellen over opgeklopte zeeën, driekoppige babbelaars en verstopte wezens op plekken waar andere bomen waar dan hier. 'Geen schip vandaag?', vraagt de componiste. Ze draagt een hemd zo blauw als lapis lazuli. Hij schrikt op, knippert met zijn ogen en tuurt weer naar de zee. 'Nog niet'.

"**And ye shal understonde that the lond of Prester John, emperour of Ynde, is**
under us"

Toen de kranige moeder van John Mandeville werd gevraagd naar het literaire succes van haar zoon, vertelde ze grijnzend dat het idee van Prester John eigenlijk van háár kwam. Vroeger, toen John nog een peuter was – met rosse krullen en driftbuien – eiste hij geregeld het onmogelijke. Specerijen in zijn pap, bijvoorbeeld. Of een gouden altaarstuk. 'Dat bestaat alleen in het land van Prester John,' zei ze dan, hoofdschuddend, terwijl haar zoon met grootse gebaren zijn onbegrip kenbaar maakte. Hij had, vond zij, aanzienlijk minder realiteitszin dan haar acht andere kinderen samen – en dat waren bepaald geen kinderen van de rede. Maar hij luisterde. En blijkbaar had hij het goed onthouden.

Bronnen

Kohanski, T., Benson, C. D., & Western Michigan University College of Arts and Sciences Medieval Institute Publications. (2007). *The book of John Mandeville*. Medieval Institute Publications.

Mittman, A.S., 'Mandeville's Jews, Colonialism, Certainty, and Art History.' In *Postcolonising the Medieval Image*, eds. Eva Frojmovic and Catherine Karkov (London: Ashgate, 2017).

Higgins, I.M. (1997). *Writing East: The 'Travels' of Sir John Mandeville*. University of Pennsylvania Press.

Sixtine Bérard